

Пархоменко Н. М.

Доктор юридичних наук, професор, учений секретар Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Конституційна законність: до визначення сутності та змісту

На сучасному етапі розвитку суспільства конституційна законність є одним із методів здійснення державної влади, сутність якого полягає у створенні державою необхідних законодавчих актів, механізму їх реалізації та відповідного контролю за їх реалізацією. Законність як метод застосовується у правотворчій і правореалізаційній діяльності.

Як правова категорія законність розглядається в декількох аспектах, а саме: як принцип організації та функціонування суспільства та держави, що означає неухильне дотримання всіма суб'єктами суспільних відносин правових приписів, які містяться в Конституції, що забезпечується засобами державного примусу. Серед суб'єктів виконання положень Конституції органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства і організації всіх форм власності, громадяни, іноземці та особи без громадянства.

Чинниками, що забезпечують реалізацію принципу конституційної законності є узгоджена система законодавства, що містить чіткі правові приписи; існування механізму реалізації системи законодавства.

Взаємовідносини між суспільством та державою, між органами державної влади і населенням та ін., що засновуються на Конституції та законі, в широкому розумінні слова, характеризуються як режим суспільно-політичного життя. В цьому випадку конституційна законність виступає як інструмент регулювання суспільних відносин по забезпеченню прав і свобод особи шляхом створення суворого режиму відповідності Конституції і законам України кожної суспільно-значимої дії (бездіяльності) суб'єктів конституційно-правових відносин, особливо вищих органів державної влади і посадових осіб, на яких Основний Закон України безпосередньо покладає обов'язок по затвердженню і забезпеченню прав і свобод людини та їх гарантій (ч. 2 ст. 3 Конституції України) [1, с. 879].

На нормативному рівні основи конституційної законності закріплені в Конституції України. Зокрема, у статті 8 Основного закону зазначається що Конституція України має найвищу юридичну силу і всі нормативно-правові акти повинні відповідати їй і прийматися на її основі; норми Конституції є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 6 Основного Закону проголошує: органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

У Статті 19 зазначається про те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Крім того, кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (Стаття 68 Конституції України).

На підставі аналізу зазначених норм Конституції України можна визначити обсяг поняття «конституційна законність». В такому контексті додержання конституції – це обов'язок відповідних суб'єктів, за невиконання якого можуть бути застосовані заходи державного примусу спеціально уповноваженими на це органами державної влади (Конституційний Суд України, судові та правоохоронні органи влади, прокуратура та ін.); це передумова забезпечення та підтримання державної дисципліни та правопорядку; це засадничий принцип дії механізму держави, в тому числі організації і діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, різних організацій та окремих громадян. Загальна формула загальнообов'язковості конституційної законності зводиться до того, що: відповідні суб'єкти зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Таким чином конституційна законність – комплексне складне за змістом явище, яке є невід'ємною характеристикою сучасної демократичної та правової держави, її конституційного ладу. З огляду на зазначене необхідно акцентувати увагу на таких моментах:

Конституційна законність як правова категорія означає неухильне дотримання конституції: в процесі реалізації безпосередньо норм Конституції; правотворчої діяльності уповноважених органів державної влади; правореалізаційної діяльності суб'єктів суспільних відносин. На практиці це означає, що правотворчий та правореалізаційний процес мають відбуватися виключно на основі Конституції та законів України. Зокрема під час правотворчої діяльності, особливо законотворчої, всі стадії правотворчого процесу мають відбуватися відповідно до норм Конституції України та інших відповідних законів. Постійним має бути моніторинг законодавчого масиву з метою своєчасного внесення об'єктивно необхідних змін і доповнень, усунення протиріч та систематизація нормативно-правових актів. Правореалізаційний процес - діяльність суб'єктів суспільних відносин щодо виконання, використання, дотримання і, особливо, застосування норм права, також має відбуватися відповідно до норм Конституції та законів України.

Передумовою конституційної законності є наявність конституційного законодавства (йдеться про закони, прийняття яких передбачено нормами Конституції, а також інші нормативно-правові акти, зміст яких повинен відповідати Основному Закону). При цьому важливе значення має якість законодавчої бази, а саме: відсутність колізійності змісту нормативно-правових актів, однозначність термінології, що вживається, висока якість та одноманітність правозастосовної діяльності. Відсутність тих чи інших законів, прийняття яких передбачено Конституцією України, свідчить про невиконання норм Конституції

України. Це, в свою чергу, характеризує державну владу як таку, що порушує режим конституційної законності.

Конституційна законність гарантується державою, про що свідчить імперативний характер викладення відповідних норм у Конституції України, з одного боку, а з іншого - може бути розглянута як організаційно-правова гарантія забезпечення державного ладу.

Як зазначалося, гарантованість конституційної законності проявляється у можливості застосування заходів державного примусу до порушників норм Конституції. Відповідальність може наставати як за діяльність, що суперечить нормам Конституції, так і за бездіяльність. Крім того, шляхом визначення у Конституції України повноважень органів державної влади забезпечується їх гарантованість шляхом формалізації та закріплення (узаконання або законність) основних напрямів їх діяльності.

Зовні реалізація конституційної законності проявляється в ході діяльності суб'єктів суспільних відносин, серед яких як вищі органи державної влади, так і звичайні громадяни. З огляду на те, що норми Конституції України є нормами прямої дії, зазначені суб'єкти зобов'язані, з одного боку, їх виконувати, а з іншого - мають право звертатися до суду, в тому числі і Конституційного Суду України, за захистом порушених передбачених Конституцією України прав і свобод. В цьому також проявляється гарантованість конституційних прав і свобод [2, с.72-73].

Таким чином, метою реалізації принципу конституційної законності є забезпечення верховенства Конституції України як основного джерела права та відповідно верховенства права як засадничого принципу правової, соціальної, демократичної держави, ефективна дія органів публічної влади. При цьому необхідно констатувати недостатню розробленість поняття, змісту механізму реалізації конституційної законності, нагальну потребу удосконалення механізму конституційної відповідальності. Відповідно до існування чи відсутності режиму конституційної законності залежить реалізація норм Конституції України, забезпечення реалізації принципу верховенства права.

Важливе значення для реалізації принципу та методу діяльності, створення режиму, досягненню мети конституційної законності є використання існуючого в Україні наукового потенціалу як в ході правотворчої, так і під час правореалізаційної діяльності відповідних суб'єктів суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко Ю.В. Конституційна законність як принцип конституційного ладу. Форум права. 2010. № 4. С. 875-883.
2. Пархоменко Н.М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2016. 254 с.